

STEFAN SZYMIK MSF

STRUKTURA LITERACKA MOWY ŚWIĘTEGO SZCZEPANA (DZ 7, 2–53)

Nie ma potrzeby dowodzić przydatności analizy strukturalnej w badaniach nad tekstem biblijnym. Od dawna bowiem jest ona obecna w badaniach biblijnych, chociaż najczęściej stosuje się tutaj w zawężonym ujęciu, ograniczając do analizy literackiej kompozycji dzieła, jego wewnętrznej struktury¹. Nadto trzeba pamiętać, że rozpoznanie literackiej struktury tekstu, będąc ważnym momentem badań krytyczno-literackich, stanowi niezbędne dopełnienie badań literackiej formy tekstu².

W niniejszym artykule pragniemy przebadać literacką strukturę mowy Świętego Szczepana (Dz 7, 2-53), jednego z bardziej dyskutowanych tekstów księgi Dziejów Apostolskich. Najpierw wypada zapoznać się z dotychczasowymi wynikami badań w tym względzie, przede wszystkim w tym celu, aby zorientować się w napotkanych przez komentatorów mowy trudnościach i sposobach ich przewycięzania (I). Z kolei można będzie przedstawić własne ujęcie literackiej struktury mowy (II).

I. TRUDNOŚCI I KRYTERIA

Badając odnośną literaturę³ nietrudno zauważyć, że badania literackie

¹ Literacka kompozycja tekstu jest już bowiem w ręku autora natchnionego środkiem interpretacji, instrumentem wypowiedzi teologicznej. Zob. H. Z i m m e r m a n n, *Neuwestamentliche Methodenlehre. Darstellung der historisch-kritischen Methode*, 6 Aufl., Stuttgart 1978, s. 92–93 i 229; J. K r e m e r, *Alte, neuere und neueste Methoden der Exegese*, BuLit 1(1980) 7. Odnośnie do natury, celu i możliwości analizy strukturalnej zob. S. B a r – E f r a t, *Some Observations on the Analysis of Structure in Biblical Narrative*, VT 30(1980) 170–173; G. B e t o r i, *Perseguitati a causa del Nome. Struttura dei racconti di persecuzione in Atti 1, 12–8, 4*, Rome 1981, s. 5–14.

² Zob. K. B e r g e r, *Formgeschichte des Neuen Testaments*, Heidelberg 1984, s. 9.

³ Jedynie J. Dupont podaje krótkie omówienie tej literatury (zob. *La structure oratoire du discours*

kompozycji mowy Szczepana cechuje widoczny rozwój, zwłaszcza w ostatnich kilkunastu latach. Bez wątpienia wiąże się to z uznaniem tekstu mowy za jednolitą kompozycję literacką cechującą się planową i przemyślaną organizacją materiału. Celem uzmysłowienia sobie zaistniałej sytuacji zostaną najpierw poczynione dwa spostrzeżenia.

Wielu komentatorów nie zwracało najczęściej uwagi na literacką budowę mowy Szczepana będąc przekonanymi, że sam chronologiczny rozwój historii zbawienia jest wystarczającym kryterium podziału mowy. Stosownie do tego dzielono mowę Szczepana następująco:

w. 2-8: Abraham	} w. 2-16: patriarchowie
w. 9-16: Józef	
w. 17-43: Mojżesz	
w. 44-50: świątynia	
w. 51-53: epilog	

Mowa Szczepana ukazywałaby liniowy rozwój historii zbawienia, począwszy od Abrahama aż do zbudowania świątyni przez Salomona, a kończyłaby się ostrą inwektywą skierowaną do słuchaczy⁴.

Z kolei inni autorzy pomijali kwestię kompozycji mowy Szczepana z innych względów. Twierdzili oni, iż w jej wypadku ma się do czynienia z kompilacją różnych źródeł lub tradycji, albo tradycji i redakcji. Taki stan rzeczy podważał możliwość logicznego uporządkowania materiału w mowie. Podstawową wskazówką dla tego typu ocen, poza zmieniającą się tematyką, były obserwacje stylistyczne. W mowie można bowiem zauważyć zmieniające się style lub, jak pisał M. Dibelius, "tendencje"⁵:

d'Étienne (Actes 7), Bb 66(1985) 153–155. W tym miejscu wypada też odnotować publikację, do której nie udało się dotrzeć: H. J. B. C o m b r i n k, *Structural Analysis of Acts 6:8 – 8:3*, Cape Town 1979. Zob. też uwagi zamieszczone w: WTJ 42(1979) 440–441.

⁴ Tak między innymi: C. M e n c h i n i, *Il Discorso di S. Stefano Protomartire nella Letteratura e Predicazione primitiva (Atti 7, 2–53)*, Rome 1951, s. 67–68; J. C. A t i e n z a, *Hechos 7, 17–43 y las corrientes cristológicas dentro de la primitiva comunidad cristiana*, EstB 33(1974) 43; V. R a v a n e l l i, *La testimonianza di Stefano su Gesù Cristo*, SBFLA 24(1974) 129; E. J. V i a, *An Interpretation of Acts 7, 35–37 from Perspective of Major Themes in Luke-Acts*, SBL 1978 Seminar Papers. T. 2. Wyd. P. J. Achtemeir. S. 211; J. R o l o f f, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1981, s. 118. NTD V; A. W e i s e r, *Die Apostelgeschichte*, Gütersloh 1981, s. 178–179. OTK V 1. Część autorów łączyła dwa pierwsze odcinki w jeden – o patriarchach (ww. 2–16): por. R. S c h u m a c h e r, *Der Diakon Stephanus*, Münster i.V. 1910 s. 44; M. S c h a t l e m a n n, *Stephen: A Singular Saint*, Rome 1968, s. 36–45; G. S c h e i d e r, *Die Apostelgeschichte*, t. I, Freiburg–Basel–Wien 1980, s. 447. Herders TKNT V 1. Zdaniem F. Hahna tego typu podział jest jednak nie do przyjęcia: "dabei das sachliche Anliegen völlig überschnen wird". Zob. F. H a h n, *Christologische Höhepunkte. Ihre Geschichte im frühen Christentum*, 3. Aufl., Göttingen 1966 s. 383; zob. dalej J. B i h l e r, *Die Stephanusgeschichte im Zusammenhang der Apostelgeschichte*, München 1963 s. 34.

⁵ *Die Reden der Apostelgeschichte und die antike Geschichtsschreibung*, w: *Aufsätze zur Apostelgeschichte*, 3. Aufl., Göttingen 1957, s. 144. W tym duchu wypowiadali się również: E. Haenchen, H. Conzelmann,

- w. 2-34: neutralna historia biblijna
 w. 35-50: polemiczny w tonie wykład ST
 w. 51-53: agresywne zakończenie mowy

W drugiej, polemicznej części mowy wyszczególniono dodatkowo mały fragment (w. 44-47), który miałyby nawiązywać stylem do historycznego exposé z pierwszej, neutralnej części. Powyższy podział nie oddawał oczywiście rozwoju myśli w mowie, lecz dowodził raczej braku jej koherencji. Zmieniający się styl byłby bowiem najlepszą wskazówką zmieniającego się materiału, który Łukasz wykorzystał przy opracowaniu mowy. Dowodząco nadto, iż neutralna część mowy nie ma żadnych nawiązań do oskarżeń (Dz 6, 11-14), oraz, iż jest ona jedynie luźno związana z częścią polemiczną⁶.

Te dwa fakty, historyczny rozwój wydarzeń oraz zmieniający się styl literacki, musiały zostać uwzględnione przez tych badaczy, którzy stawiali sobie za cel rozpoznanie i opisanie struktury mowy Szczepana, mowy traktowanej jako literacka jedność. Kolejno wypada omówić badania J. Bihlera, J. Kilgallena, R. Richarda, a wreszcie najnowszą propozycję J. Duponta.

Chronologicznie pierwsza jest propozycja J. Bihlera⁷, który temat mowy ujął w słowach: zatwardziałość i nieposłuszeństwo Izraela, permanentne "nie" Bogu. Oto jak przedstawia się jego podział:

1. Historia Izraela (Dz 7, 2-37)

w. 2-8 a	– historia Abrahama
w. 8 b:	– Izaak-Jakub (w. łączący)
w. 9-16	– Józef w Egipcie
w. 17-19:	– czas wypełnienia (ww. łączące)
w. 20-37	– historia Mojżesza

2. Odstępstwo Izraela: bałwochwalstwo i budowa świątyni (Dz 7, 38-50)

w. 38: na pustyni
otrzymał Mojżeszowe
"słowa życia" | w. 44: na pustyni
posiadali ojcowie namiot
jak zobaczył go Mojżesz |
|---|--|

Ale Izrael odstąpił

w. 40-42: ojcowie
uczynili sobie bogów | w. 47 n: Salomon
buduje dom |
|---|--------------------------------|

U. Wilckens, T. Holtz, a ostatnio A. Weiser (*Die Apostelgeschichte*, s. 179).

⁶ Stanowisko to zostało jednak w najnowszych publikacjach skrytykowane i uznane za niezgodne z rzeczywistym stanem tekstu. Zob. E. R i c h a r d, *Acts 6, 1 – 8, 4. The Authors Method of Composition*, Missoula, Montana 1978, s. 262–263; D u p o n t, *La structure*, s. 156–157.

⁷ Zob. *Die Stephanusgeschichte*, s. 33–35.

i czcili ich

w. 42 n: cytat z proroka
Am 5, 25-27

w. 48 n: cytat z proroka
Iz 66, 1 n

3. *Wina Izraela: zatwardziałość (Dz 7, 51-53)*

Bihler wyróżnił w mowie dwie części i krótki odcinek kończący. Części te ilustrowałyby bieg i rozwój myśli w mowie: od ukonstytuowania Izraela i Bożych obietnic, przez odstępstwo narodu, aż do kulminacji nienawiści w akcie zabicia sprawiedliwego. W pierwszej części zwraca uwagę wyszczególnienie przez autora dwu fragmentów o charakterze łączącym (w. 8 b. 17-19), oraz podporządkowanie biegu wydarzeń schematowi obietnica-wypełnienie. Nadto trzeba podkreślić cezurę postawioną po w. 37 (proroctwo o nowym Mojżeszu). Druga wielka część rozpoczynałaby się wraz z w. 38 i składałaby się z dwu paralelnie zbudowanych fragmentów, które ilustrowałyby na dwu przykładach odstępstwo Izraela od Boga: kult bałwochwalczy (w. 38-43) oraz budowa świątyni (w. 44-50). Obie części kończyłyby się cytatami z proroków Amosa i Izajasza⁸. Trzeba obiektywnie stwierdzić, że jest to jedna z ciekawszych propozycji podziału mowy, propozycja o tyle dobra, iż wiernie oddaje przyjęty przez Bihlera kierunek interpretacji mowy i jej temat⁹.

Propozycja Kilgallena wierniej nawiązuje do sygnalizowanego wcześniej podziału na etapy historii biblijnej, przy czym autor wnosi jednak pewne własne rozwiązania¹⁰:

- I. Historia Abrahama (w. 2-7)
- II. Funkcja w. 8: wiersz przejściowy
- III. Historia Józefa (w. 9-16)
- IV. Historia Mojżesza (w. 17-43)
 - A. Summariusz: w. 17-19
 - B. Dzieciństwo Mojżesza: w. 20-22
 - C. Mojżesz z braćmi i Egipcjaninem: w. 23-29
 - D. Mojżesz i płonący krzew: w. 30-34
 - E. Wiersze 35-43: ich wewnętrzny podział
 - 1. Wiersze 35-38: Mojżesz wodzem i pośrednikiem
 - 2. Wiersze 39-43: liturgia zależna od chrystologii

⁸ Tamże, s. 34.

⁹ Za tą koncepcją wypowiedział się także J. M. Sanchez Caro. (*El transfondo judío del discurso de Esteban (Hech. 7, 2-53)*), w: *Quaere Paulum. Miscelanea homenje a Monsenor Doctor L. Turrado*, wyd. R. Blázquez, Salamanca, 1981 s. 64. Hiszpański egzegeta zwrócił jednakże bacniejszą uwagę na trzy czterdziestoletnie okresy, na jakie zostało speriodyzowane życie Mojżesza.

¹⁰ Zob. *The Stephen Speech: A Literary and Redactional Study of Acts 7, 2-53*, Rome 1976, s. IX-XIII. Autor omawia kompozycję mowy w trakcie analiz egzegetyczno-teologicznych, co utrudnia nieco prześledzenie jego koncepcji.

V. Świątynia (w. 44-50)

VI. Konkluzja mowy: wiersze 51-53

Kluczowym dla zrozumienia mowy byłby, zdaniem Kilgallena, w. 7, w którym autor mowy zamknąłby swój teologiczny zamiar i schemat mowy¹¹. Cała historia (w. 2-50) miałaby ilustrować oraz tłumaczyć negatywną postawę współczesnych autorowi mowy Żydów wobec Chrystusa, co wyraźnie wypowiedałby w. 51: *ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ἡμεῖς*¹². Ta negatywna postawa owocowałaby odwróceniem się od Boga, fałszywym kultem i w efekcie zburzeniem świątyni. W swej interpretacji Kilgallen przenosi akcent na obszar chrystologiczno-liturgiczny. Niestety, bardzo dobre przemyślenia teologiczne nie znalazły nieraz właściwego wyrazu w planie pracy. Zwłaszcza tak ważne w analizie typologicznie rozumiane odrzucenie Mojżesza, typ odrzuconego Chrystusa, owocujące kultem bałwochwalczym (w. 39-43), nie zostało zilustrowane za pomocą właściwego planu, tj. od stworzenia struktury wypowiedzi¹³.

Trzecia propozycja przyjmuje również jako punkt wyjścia rozwój biblijnej historii zbawienia¹⁴. Zdaniem Richarda historia Izraela, od powołania Abrahama do wybudowania świątyni, jest najogólniejszą cechą strukturalną mowy, podkreślającą jej literacką jedność. Również stylistyczne właściwości mowy nie sprzeciwiałyby się tej jedności, lecz byłyby jedynie wyrazem charakterystycznego dla autora mowy sposobu wypowiedania się. Zwłaszcza relacja między w. 2-34 a w. 35-50 dobrze ilustrowałaby kompozycyjną metodę Łukasza, zauważalną zresztą w innych częściach *Dziejów Apostolskich*¹⁵. Historia, jak ukazuje ją mowa, kroczyłaby dobrze znanymi etapami: od patriarchów, przez Mojżesza, aż do późniejszej historii Izraela. Historyczny rozwój byłby dopełniony przez stopniowe narastanie tonu polemicznego, który osiągnąłby swoje apogeum w inwektywie końcowej. Właśnie w. 51 nadawałby ostateczną postać mowie. Jej struktura przedstawiałaby się następująco¹⁶:

w. 2-16	Historia patriarchów:
– opowiadanie o Abrahamie (w. 2-8)
– opowiadanie o Józefie (w. 9-16)
w. 17-34	Historia Mojżesza:
– Żydzi w Egipcie (w. 17-19)
– Mojżesz przed wydarzeniem na Synaju (w. 20-29)
– teofania i posłanie Mojżesza (w. 30-34)

¹¹ Tamże, s. 41–45.

¹² Tamże, s. 95.

¹³ Brak w planie pracy ujednoliconego nazewnictwa; brak też wyraźnej zasady, stosownie do której mowa została podzielona.

¹⁴ Zob. R i c h a r d, *Acts*, s. 259-265; t e n ż e, *The Polemical Character of the Josef Episode in Acts 7*, *JBL* 98(1979) 257.

¹⁵ Zob. R i c h a r d, *Acts* s. 263 n.

¹⁶ Tamże, s. 265.

w. 35-50	Sekcja tematyczna: – Mojżesz i ojcowie (w. 35-41) – Bóg i ojcowie (w. 42-50)
w. 51-53	Inwektywa na słuchaczy

Pierwsza (w. 2-16) i druga (w. 17-34) część mowy wiernie oddawałaby znany z ST bieg historii. Zwraca uwagę, zdaniem komentatora, niezwykajnie rozbudowanie epizodu z braćmi (w. 23-28), przez co Mojżesz staje się w części drugiej postacią centralną, a powołanie Mojżesza (w. 30-34) centralnym tematem. Z kolei uwaga czytelnika została by przeniesiona, za pomocą powtarzającego się zaimka wskazującego *οὗτος* (w. 35 nn) i zauważalną zmianą stylu, na część trzecią. Nadto ST zaczyna być traktowany wybiórczo: tematycznie i polemicznie. Nie oznaczałoby to jednak zmiany autora czy źródła. ST jest nadal elementem skalającym mowę, tyle, że cytaty pochodzą także z Pwt i ksiąg prorockich. Trzeba nadto zwrócić uwagę na dokonany przez Richarda nietypowy podział wierszy wewnątrz tej trzeciej części mowy: Mojżesz i ojcowie (w. 35-41) oraz Bóg i ojcowie (w. 42-50)¹⁷.

Trzy wspomniane wyżej propozycje struktury mowy Szczepana bazowały zasadniczo na ukazanej w mowie historii biblijnej; chronologia zaś była jednym z kryteriów podziału. Drugim takim kryterium było albo teologiczne przesłanie tekstu (tak Bihler), albo właściwości stylistyczne (tak zwłaszcza Richard), albo obydwa łącznie (Kilgallen).

Rozwiązanie, które przedstawił Dupont, odbiega od dotychczas zaprezentowanych ujęć, tak przyjętą metodą postępowania, jak też zainteresowaniami¹⁸. Autor porównał mowę Szczepana z modelem klasycznej mowy greckiej (i rzymskiej), której budowa byłaby – jego zdaniem – wzorem dla kompozycji mowy Szczepana. Mowa Szczepana dzieliłaby się, stosownie do klasycznego modelu mowy greckiej, na dwie główne części. Pierwsza część, tzw. *narratio*, przygotowywała słuchaczy, podsuwała myśli, wmawiała taki, a nie inny stan rzeczy, a jej pozorną neutralność słuchacze mogli przyjąć i zaakceptować (w. 2-34). Z kolei druga część, określana jako *argumentatio*, skorzystała z przygotowanego przez *narratio* gruntu i zgromadzonych dowodów, aby przeprowadzić właściwą polemikę i atak (w. 35-50)¹⁹. *Peroratio*, obecne w mowach tego typu, miałyby tylko luźny związek z resztą mowy (w. 51-53), wyraźnie jednak zaznaczony przez *ὡς ὁ πατέρες ὑμῶν καὶ ἡμεῖς*, a cechowałaby je szczególna gwałtowność²⁰.

¹⁷ Tamże, s. 119–137, 192–199. Z tą ostatnią propozycją Richarda nie można się zgodzić (zob. niżej).

¹⁸ Zob. Dupont, *La structure*, s. 153–167.

¹⁹ Tamże, s. 156–159.

²⁰ Tamże, s. 160.

Dalszą zasadą podziału wewnątrz mowy byłyby, cytowane wprost, słowa samego Boga. Pojawiają się one na początku (w. 2-7) wprowadzając całość i wraz z drugą teofanią (w. 32-34) tworzą inkluzyjne zakończenie pierwszej części mowy (w. 2-35)²¹. Z kolei w drugiej części mowy zwracają uwagę dwa cytaty apologetyczne z proroków Amosa i Izajasza, które również przynoszą słowa Boga i jako takie zamykają dwa mniejsze fragmenty części drugiej (w. 36-43, 44-50)²². Całość przedstawiałaby się zaś następująco:

<u>klasyczna mowa grecka</u>	<u>mowa Szczepana</u>
propositio	(Dz 6, 11-14) ²³
I. narratio	I. w. 2-35
II. argumentatio	II. w. 36-50
	1. 36-43
	2. 44-50
III. peroratio	III. w. 51-53

Klasyczny już problem dotyczący stosunku w. 2-34 do w. 35-50 znalazłby, jak sądzi Dupont, nowe i oryginalne naświetlenie. Retoryczny schemat mowy greckiej byłby bowiem formalnym kryterium podziału mowy Szczepana, a Łukasz (lub Szczepan) znałby i spożytkował go w trakcie komponowania mowy. Tę zaś należałoby traktować jako dobrze skomponowaną całość oratorską, w której każda mniejsza część ma swoje celowe i uzasadnione miejsce²⁴.

Kończąc powyższe rozważania wypada poczynić kilka uwag. Należy najpierw zauważyć, iż tak badania Duponta, jak badania jego poprzedników dowodzą obecności w mowie Szczepana spójnej i przemyślanej struktury wewnętrznej, jednocześnie też potwierdzają możliwość jej odnalezienia. Struktura ta porządkuje mowę i nadaje jej logiczny bieg. Ta z kolei daje możliwość dotarcia do merytorycznej warstwy mowy i jej odczytania. Nie oznacza to oczywiście, iż rozpoznanie literackiej struktury mowy Szczepana jest proste. Przeciwnie, dotychczasowe badania pokazują, jak trudne jest to zadanie. Przy tym trzeba jeszcze podkreślić doniosłość tej kwestii w kontekście zainteresowań teologiczną

²¹ Zdaniem Duponta w. 35 także należy do części pierwszej (zob. s. 158).

²² Tamże, s. 159-161. Można zauważyć tutaj wpływ rozwiązania przedstawionego wcześniej przez Bihlera.

²³ Tamże, s. 161-162. Obecne w mowach klasycznych *propositio* Łukasz przeniósłby do oskarżeń (Dz 6, 11-14).

²⁴ Tamże, s. 166-167. Zgadzając się z wieloma tezami Duponta trzeba jednak zasygnalizować pewne trudności. Autor nie pokazał bowiem jak to formalne rozwiązanie realizuje teologiczny program mowy, co stawia pod znakiem zapytania jego przydatność w analizie egzegetycznej. Nadto trzeba też zapytać, czy czasem w mowie Szczepana *argumentatio* i *narratio* nie łączą się z sobą, jak to z niejakią słusznością twierdzi Berger (*Formgeschichte*, s. 72).

problematyką mowy. Opisanie literackiej struktury mowy Szczepana, jak pokazuje badania poprzedników, jest bowiem pierwszym i najogólniejszym odczytaniem utrwalonego w mowie obrazu historii zbawienia²⁵.

II. PROPOZYCJA STRUKTURY

Trzeba przyznać, że wiele z poczynionych dotąd przez komentatorów spostrzeżeń odnośnie do literackiej struktury mowy Szczepana jest bardzo cennych. Stąd też przedstawione wyniki badań stanowią dobry punkt wyjścia ponownych badań tej kwestii. Równocześnie będzie to możliwość ustosunkowania się do pojawiających się w przedstawionych rozwiązaniach rozbieżności i rodzących się w związku z tym wątpliwości.

Nawet pobieżna lektura tekstu pozwala dostrzec najpierw najbardziej zewnętrzny zabieg formalny autora mowy, jakim są dwie inwokacje (w. 2a; w. 51a). Ich obecność w mowie nie jest przypadkowa, gdyż taki środek retoryczny pojawia się także w innych mowach, tak w *Dziejach Apostolskich* (por. Dz 2, 14. 22; 3, 12. 17; 13, 16. 26), jak poza nimi (Ne 9, 5. 32; Jdt 5, 5. 20; FlavBJ V, 376n. 416; por. V, 9. 4). Pozwalają one rozpoznać, iż mowa dzieli się na dwie zasadnicze, chociaż nierówne części: w. 2-50 oraz w. 51-53. Ich różna treść potwierdza ten pierwszy najogólniejszy podział. Część główna (w. 2-50) relacjonuje wydarzenia z historii Izraela. Aktualizujące zakończenie mowy (w. 51-53) ukazuje i ostro krytykuje postawę współczesnych Szczepanowi Żydów. Wzajemny stosunek tych części do siebie jest ambiwalentny. Z jednej strony wyraża się on bowiem w zdecydowanym przeciwstawieniu obydwu części. Ilustrują to najpierw wspomniane inwokacje. Pierwsza z nich, będąca pozdrowieniem wstępnym, jest utrzymana w braterskim i pojednawczym tonie: *Ἄνδρες ἀδελφοί καὶ πατέρες, ἀκοῦσατε* (w. 2a). Druga, agresywna i oskarżycielska, jest formalną inwektywą: *σκληροτράχηλοι καὶ ἀπειρήμητοι καρδίαις καὶ τοῖς ὠσίν* (w. 51a). Ta zmiana tonu zostaje dalej potwierdzona zmianą stylistyki wypowiedzi²⁶. Z drugiej jednak strony istnieje także wyraźna korelacja obydwu części, podkreślona

²⁵ Jest to oczywiście konsekwencja literackiej formy mowy Szczepana, będącej rekapitulacją historii zbawienia – historiozbawczym summariem.

²⁶ Podkreśla to zwłaszcza wprowadzenie zaimka osobowego *θμετς* i jego odmian, oraz forma gramatyczna czasowników: *ἀντιπικτετε* (w. 51), *ἐγένεσθε* (w. 52), *ἐλάβετε ... καὶ οὐκ ἐφνλάξατε* (w. 53); wszystkie w 2 osobie liczby mnogiej.

zwłaszcza przez frazę $\acute{\omega}\varsigma\ \acute{\omicron}\iota\ \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho\epsilon\varsigma\ \delta\acute{\upsilon}\mu\omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \delta\acute{\upsilon}\mu\epsilon\iota\varsigma$ ²⁷ i wspólne motywy tematyczne²⁸.

Wewnętrzny podział w. 2-50 jest sprawą o wiele bardziej skomplikowaną. Pewną wskazówką są wprawdzie w. 6-7, jak to już od dawna zostało rozpoznane²⁹, jednakże nie określają precyzyjnie poszczególnych podpodziałów wewnątrz w. 2-50. Wiersze 6-7 określają jedynie ogólny bieg ukazanej w mowie historii Izraela, są więc raczej programem teologicznym i dyspozycyjnym planem dla w. 2-50, i jako takie stanowią każdorazowo punkt wyjścia. To kryterium chronologiczno-tematyczne musi być jednak uzupełnione obserwacjami językowo-stylistycznymi oraz gramatycznymi. To one właśnie będą posiadały nieraz decydujące znaczenie.

Pierwszy większy fragment obejmuje w. 2-8, a podstawą wydzielenia tych wierszy jest postać Abrahama³⁰. Wiersz końcowy (w. 8) jest traktowany przez komentatorów jako wiersz łączący (lub przejściowy)³¹. Z pewnością pełni on taką funkcję, na co wskazuje postać w. 8b, przypominająca literacki klimaks, a wprowadzająca w historię Józefa i jego braci (w. 9-16). Jednakże nie powinno się wydzielać tego wiersza jako samodzielnej jednostki literackiej, gdyż sprzeciwiają się temu jego właściwości gramatyczne, ukryte podmioty³², oraz wyraźne sparalelizowanie tego wiersza z w. 5 (w. 5: $\kappa\alpha\iota\ \acute{\omicron}\delta\acute{\omega}\kappa\epsilon\nu$, w. 8: $\kappa\alpha\iota\ \acute{\omicron}\delta\acute{\omega}\kappa\epsilon\nu$...).

Historia Józefa i jego braci obejmuje w. 9-16. Za pomocą partykuły $\kappa\alpha\iota$ ³³ i przez powtórzenie rzeczownika, $\kappa\alpha\iota\ \acute{\omicron}\iota\ \pi\alpha\tau\epsilon\rho\acute{\iota}\alpha\rho\chi\alpha\iota$, odcinek ten został połączony z odcinkiem o Abrahamie. Zgodnie zaś z programem zawartym w w. 6-7

²⁷ Fakt ten podkreśla wielu autorów: zob. E. K. R a u c h, *Über den Märtyrer Stephanus und den Inhalt, Zweck und Gang seiner Rede, Apostelgeschichte 6 und 7*, ThSK 30(1857) s. 366; F. N i t z s c h, *Beitrdge zur Erklärung der Rede des Stephanus*, ThSK 33(1860) 488 n); A. F r i d r i c k s e n, *Zur Stephanusrede AA. 7*, MO 25(1931) 50; W. F o e r s t e r, *Stephanus und die Urgemeinde, w: Dienst unter dem Wort. Eine Festgabe für Professor Dr. Dr. Helmuth Schreiner*. Ausg. K. Janssen, Gütersloh 1953, s. 21.

²⁸ Są to motywy: ojcostwo (w. 11. 12. 15. 38. 44. 45. 51. 52), proroka (w. 37. 52), Prawa otrzymanego od aniołów (w. 38. 53).

²⁹ Zob. S c h u m a c h e r, *Der Diakon*, s. 88-89; B i h l e r, *Die Stephanusgeschichte*, s. 96; N. A. D a h l, *The Story of Abraham in Luke-Acts*, w: *Studies in Luke-Acts. Essays Presented in Honour of Paul Schubert*. Ed. L. E. Keck, J. L. Martyn. London 1976 s. 143-147; K i l g a l l e n, *The Stephen Speech*, s. 41; D u p o n t, *La structure*, s. 163-166.

³⁰ Imię to pojawia się tylko w w. 2, a później autor posługuje się już wyłącznie zaimkami osobowymi: $\pi\rho\acute{\omicron}\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\nu}$ (w. 3), $\tau\omicron\upsilon\theta\tau\omicron\nu$ (w. 4), $\acute{\alpha}\nu\theta\acute{\rho}$ (w. 5. 8). Jego imię nie pojawia się nawet wtedy, gdy jest on podmiotem zdania (w. 4a. 8b).

³¹ Zob. B. R e i c k e, *Glaube und Leben der Urgemeinde. Bemerkungen zur Apg 1-7*, Zürich 1957, s. 140; B i h l e r, *Die Stephanusgeschichte*, s. 34 n; K i l g a l l e n, *The Stephen Speech*, s. 45-46.

³² Najpierw Bóg: $\kappa\alpha\iota\ \acute{\omicron}\delta\acute{\omega}\kappa\epsilon\nu$ (w. 8a); później zaś Abraham: $\kappa\alpha\iota\ \acute{\omicron}\theta\tau\omicron\varsigma\ \acute{\epsilon}\gamma\epsilon\nu\nu\theta\epsilon\nu$ (w. 8b).

³³ Partykuła $\kappa\alpha\iota$ nadaje narracji jednostajność i ciągłość. Zob. F. B l a s s, A. D e b r u n n e r, F. R e h k o p f, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, 16 Aufl., Göttingen 1984, s. 367 § 442, oraz s. 388 § 458, 1.

przynosi on relację o zapowiedzianym przez Boga pobycie potomków Abrahama na obczyźnie. Odcinek ten kończy się wzmianką o śmierci i pogrzebaniu Jakuba oraz jego synów na polu zakupionym przez Abrahama, przez co równocześnie cała pierwsza część (w. 2-16) zyskuje inkluzywne zakończenie. Tę inkluzję tworzy postać Abrahama (w. 2 oraz w. 16), zaś opowiedziana w niej historia biblijna obejmuje najstarszy etap izraelskiej historii³⁴.

Kolejny fragment mowy nawiązuje do zapowiedzi wyrażonej w w. 6-7 i przynosi informację o nowym etapie biblijnej historii. Otrzymanie ziemi w posiadanie, zgodnie z zapowiedzią, ma poprzedzić ucisk i niewola (por. w. 6). Stosownie do tego mowa relacjonuje z kolei czas ucisku. W centrum tego odcinka znajduje się jednak postać Mojżesza, a jego dzieciństwo staje się nadrzędnym tematem tego fragmentu (w. 17-22)³⁵. Właśnie historia życia Mojżesza dominuje w kolejnej części mowy i staje się formalną zasadą jej wydzielenia.

Następny odcinek obejmuje w. 23-29. Wprowadza go informacja o upływie czasu: *ὥς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετῆς χρόνος*³⁶, a określa temat pierwszej wizyty Mojżesza u swych braci, synów Izraela (w. 23. 24. 26), oraz sądu (w. 24. 27). Dla Izraelitów nastał zaś czas zbawienia (w. 25). Informacja o odrzuceniu Mojżesza (w. 27-28) i wzmianka o jego ucieczce (w. 29) kończą ten odcinek.

Kolejne wydarzenie z życia Mojżesza zostaje ponownie wprowadzone za pomocą wzmianki o dopełnieniu się czasu: *καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα* (w. 30) i omawia teofanię na Synaju (w. 30-34). Określenie Boga, Bogiem Abrahama, Izaaka i Jakuba, (w. 32), przypomina początkowy etap izraelskiej historii i jest tematycznie: nawiązaniem do w. 2-16. Dalszy związek formalny to motyw wyjścia, przez co mowa w dalszym ciągu wiernie realizuje podany we wstępie plan dyspozycyjny (por. w. 7; w. 34)³⁷.

W tym miejscu dochodzi się do najbardziej kontrowersyjnego pod względem formalnym miejsca w historycznej części n.owy. Jak łatwo bowiem zauważyć, w w. 35 zmienia się nagle styl wypowiedzi: nie jest to już narracja historyczna,

³⁴ Fakt, że wewnątrz tego odcinka znajduje się teologiczny program mowy (w. 6-7), nie sprzeciwia się jego jedności literackiej. Mamy tutaj bowiem do czynienia z typowym dla Łukasza sposobem komponowania tekstu. Zob. Dupont, *La structure*, s. 163-164.

³⁵ Niektórzy komentatorzy (Reicke, Bihler, Kilgallen) wydzielają w. 17-19 jako odcinek łączący. Jednak zwrot *ἐν τῷ καιρῷ* (w. 20a) wyraźnie nawiązuje do tych wierszy, zakłada je. Stąd też słuszniejsza wydaje się opinia innych autorów, którzy w. 17-19 traktują jako wprowadzenie w historię Mojżesza. Zob. A t i e n z a, *Hechos 7, 17-43*, s. 42.

³⁶ W pismach Łukaszkowych czasownik *πληροῦν* wyraża zawsze pełnię tego, o czym jest mowa (zob. Dz 9, 23; 24, 27). Zob. E. L o h s e, *Lukas als Theologe der Heisgeschichte*, w: *Die Einheit des Neuen Testaments. Exegetische Studien zur Theologie des Neuen Testaments*, 2. Aufl., Göttingen 1973, s. 150-152; F. G r y g l e w i c z, *Znaczenie Jezusowej męki w ujęciu św. Łukasza*, RTK 17(1970) z. 1, s. 37.

³⁷ Por. w. 7: *καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελθόνται ...*, oraz w. 34: *καὶ κατέβην ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ...*

lecz autorski polemiczny komentarz. Dyskutowany fragment przedstawia się następująco:

w. 35: τοῦτον τὸν Μωϋσῆν, ὃν ἠρνήσαντο ...

τοῦτον ὁ Θεὸς ... ἀπέσταλκεν ...

w. 36: οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς ποιήσας ...

w. 37: οὗτος ἐστὶν ὁ Μωϋσῆς ὁ εἶπας ...

w. 38: οὗτος ἐστὶν ὁ γενόμενος ...

Czy zmiana stylu oznacza zatem początek nowej części lub początek nowej myśli? Gdzie należy postawić cezurę (cezury)³⁸? Wydaje się, że dokładne przebadanie właściwości językowo-stylistycznych w. 35 nn. i ich powiązań tematycznych z resztą mowy, wskaże na najwłaściwsze i zarazem adekwatne do intencji autora rozwiązanie kwestii.

Punktem wyjścia niech będzie stwierdzenie, iż w. 35-36 stanowią jedność literacką i tematyczną³⁹. Z kolei trzeba zauważyć, iż wprowadzając ten fragment fraza *τοῦτον τὸν Μωϋσῆν* jest asyndetycznym wprowadzeniem nowej myśli, odwołującym się jednak, stosownie do zasad gramatycznych języka greckiego, do tego, co zostało powiedziane wcześniej⁴⁰. Powiązania tematyczne z kontekstem poprzedzającym całkowicie potwierdzają to stylistyczne spostrzeżenie: nawiązanie w w. 35 do wydarzeń z w. 23-29, łącznie z odtworzeniem cytatu (!); podkreślenie Bożego pochodzenia misji otrzymanej przez Mojżesza, co z kolei ukazują w. 30-34⁴¹. To samo można powiedzieć o w. 36. Zwrot *οὗτος ἐξήγαγεν* ... podejmuje temat centralny w. 35-36, tj. temat wyjścia z Egiptu. Wzmianka o czasie, *ἔτη τεσσαράκοντα*, przypomina podobne informacje z w. 23 oraz w. 30 i dopełnia periodyzacji życia Mojżesza na trzy czterdziestoletnie okresy. Przez tę informację chronologiczną historia Mojżesza otrzymała unifikujące ją ostatecznie ramy⁴². Historia jego życia kończy się zatem pełnym komentarzem stwierdzają-

³⁸ Postać w. 35 nn. sygnalizuje niewątpliwie doniosłość tych wierszy wewnątrz całej mowy. Cezurę po części pierwszej stawiano jednak różnie: po w. 34 przedstawiciele Formgeschichte (np. Richard); po w. 35 Dupont (także inni); po w. 36 Schoeps oraz Sanchez Caro (zob. przypis 44); po w. 37 Bihler.

³⁹ Zob. Kilgallen, *The Stephen Speech*, s. 78; F. F. Bruce, *Commentary on the Book of the Acts: The English Text with Introduction, Exposition and Notes*, 3 ed., London 1960, s. 151-152, NICNTV; E. Hachen, *Die Apostelgeschichte*. Göttingen 1956, s. 240. Meyer KNT III. Wprowadzający w. 36 zaimek wskazujący οὗτος nawiązuje do wiersza poprzedniego, odsyła do niego. taka też jest w tym miejscu funkcja gramatyczna tego zaimka. Zob. Blass, Debrunner, Rehkopf, *Grammatik*, s. 238 § 290,2.

⁴⁰ Zob. Blass, Debrunner, Rehkopf, *Grammatik*, s. 389 § 459, 1-3. Podobna konstrukcja gramatyczna pojawia się u Łukasza częściej (Dz 2, 32; 5, 31; 10, 40; 16, 3; 21, 24).

⁴¹ Zatem w. 35 łączy w sobie obydwa wcześniejsze odcinki. Powiązania terminologiczne dokumentują to stwierdzenie: ἀπόστο αὐτὸν εἰπών (w. 27a), ἠρνήσαντο εἰπόντες (w. 35a); ἀποστειλω (w. 34), ἀπέσταλκεν (w. 35b). Dalszy wniosek to motyw anioła objawiającego się w krzewie ognistym (w. 30, w. 35b). W. 35 jest więc syntezą losów Mojżesza.

⁴² Zob. A. Ieniza, *Hechos 7, 17-43*, s. 41; Sanchez Caro, *El transfondo*, s. 67-68. Nadto

cym historiozbawczą funkcję tej postaci (w. 35-36). Odtąd zostaną przypomniane w mowie tylko niektóre wydarzenia związane z osobą Mojżesza, jednakże zainteresowanie autora będzie już inne.

Pierwsze przypomnienie dotyczy wypowiedzianego przez Mojżesza proroctwa o nowym Mojżeszu (w. 37). Już fakt, że cytat nie pochodzi z Księgi Wyjścia, lecz z Księgi Powtórzonego Prawa (Pwt 18, 15), sygnalizuje zmianę zainteresowań u autora mowy. Potwierdza to dalej sposób, w jaki został wprowadzony ten cytat: *οδτος εστιν ο Μωυσης ο ειπας* ... Ponowne wprowadzenie imienia Mojżesz oraz pełen dostojności zwrot przypominający orientálną odmianę greckiej figury stylistycznej *enkomion*, wskazuje na zamierzoną cezurę w tekście i wagę tego wiersza⁴³. Natomiast pod względem formalnym obietnica dana synom Izraela (w. 37) przypomina funkcję poprzedniej obietnicy, danej Abrahamowi (w. 6-7): w obydwu wypadkach chodzi o przyszłość narodu⁴⁴.

Powtarzając figurę stylistyczną, ale pomijając już imię Mojżesza, autor nawiązuje do w. 37, jednakże przywołuje zupełnie nowe wydarzenie. Chodzi o pobyt Izraelitów pod Synajem, gdzie miał miejsce pierwszy po wyjściu z Egiptu akt kultu. Relacjonuje to wydarzenie zdanie-monstrum, które rozpoczyna się wzmianką o pobycie Mojżesza na górze Synaj i poprzez szereg zdań pobocznych, wprowadzonych za pomocą zaimków względnych *ος* oraz *ου* i formy imiesłowowej, kończy się twierdzeniem o odrzuceniu przez Izrael Mojżesza, co zostało udokumentowane cytatem (w. 38-40). Dopelnieniem tych wierszy jest konkluzja zawarta w w. 41. Literacka kompozycja tego odcinka (w. 38-41) wygląda następująco:

w. 38: *οδτος εστιν ο γενόμενος* ...

trzeba zaznaczyć, że informacja o czterdziestoletnim okresie w w. 42b nie może być już odnoszona do osoby Mojżesza. Dotyczy ona Izraelitów, a w mowie znalazła się dzięki obecności w cytacie z Am 5, 25. Błędnie czyni to M. H. Scharlemann (*Stephen*, s. 44).

⁴³ Istniały dwie odmiany tej stylistycznej figury: forma klasyczna zawierająca *οδτος* i epitet (wielokrotnie powtarzane), oraz forma orientálna złożona z *οδτος εστιν* i imiesłowu rzeczownikowego, tj. participium z rodzajnikiem (wielokrotnie powtarzane). Zob. E. Norden, *Agostos Theos. Untersuchungen zur Formengeschichte religiöser Rede*. Leipzig 1913, s. 166-168, 223 nn; H. Conzelmann a n n, *Die Apostelgeschichte*, Tübingen 1963, s. 47. HNT VII. Forma orientálna, jak szczegółowo dowodzi tego Norden (na s. 177 nn, 184, 187-188), wywodziła się ze świata semickiego (ST), na co wskazuje charakterystyczne użycie imiesłowu z rodzajnikiem.

Trzeba zaznaczyć, że zupełnie błędnie wielu komentatorów mowy Szczepana odnosiło wspomniany *enkomion* do w. 35-38. Jedyne w w. 37-38 można ewentualnie przyznać taką nazwę. Natomiast w. 35-36 muszą zostać ujęte jako charakterystyczny dla Łukasza sposób wypowiadania się. Łukasz lubi takie nagromadzenie zaimków wskazujących. Zob. E. Dąbrowski, *Dzieje Apostolskie. Wstęp - przykład z oryginału, komentarz*. Poznań 1961 s. 280. PNT V. Zob. też na temat *enkomionu* w NT i jego użycia: B. Berger, *Formgeschichte*, s. 344-346 (w. 35-38 autor nie uznał za *enkomion*).

⁴⁴ Zdaniem Schoepa w. 37 stanowi "Angelpunkt der ganzen Rede". Zob. H. J. Schoepa, *Theologie und Geschichte des Judenchristentums*, Tübingen 1949, s. 442. Zob. dalej Sanchez Caro, *El transfondo*, s. 64.

- w. 39: ὃς ἐδέξατο ... δοῦναι ἡμῖν,
 ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι ...
 ἀλλὰ ἀπόωσαντο ... καὶ ἐστράφησαν ...
 w. 40: εἰπόντες ... (cytat z Wj 32, 23)
 w. 41: καὶ ἐμοσχοποίησαν ...
 καὶ ἀνήγαγον ...
 καὶ ἐφράϊνοντο ...

Kolejny mniejszy fragment wiąże się bezpośrednio z wyżej wydzielonym odcinkiem. Został on wprowadzony za pomocą partykuły przeciwstawnej, *ἔστρεφεν δέ...*, i opisuje reakcję Boga (w. 42-43). Zasadniczym elementem tej części jest obszerny cytat apologetyczny z Księgi Amosa. Formalny związek w. 42-43 z w. 38-41 ujawnia, zorientowane na terminologię kultyczną, wspólne słownictwo⁴⁵. W zakończeniu trzeba zauważyć, iż w wydzielonej wyżej części (w. 38-43) pojawił się zupełnie nowy temat, temat kultu, co jest ponownie realizacją programu teologicznego z w. 6-7. Zwraca jednakże uwagę niezwykle rozbudowanie epizodu przy górze Synaj i nadanie mu w mowie tak znaczącej rangi. Postać odrzuconego Mojżesza jest jedynie wprowadzeniem w zdominowany przez kult bałwochwalczy etap historii narodu izraelskiego po wyjściu z Egiptu: postawa ojców (por. w. 38-39) jest tematem centralnym tego epizodu⁴⁶.

Jeszcze raz zostaje przywołana w pamięci postać Mojżesza i jego pobyt na górze Synaj. Tym razem chodzi jednakże o namiot świadectwa, którego wzór oglądał Mojżesz i który nakazał mu uczynić mówiący do niego: *ὁ λαλῶν* (w. 44). Całość posiada również postać bardzo rozbudowanego zdania (w. 44-46). Relacjonuje ono czas pustyni, czas wejścia do Kanaanu i czas Dawida, a łącznie z w. 47 także czas Salomona. Jednakże cała uwaga jest w tym odcinku skupiona na izraelskich obiektach sakralnych⁴⁷. Podobnie jak w wypadku w. 38-43, tak również tutaj autor nakreśla stanowisko Boga, *ἀλλ' οὐχ ὁ δφιστος ...* (w. 48a), a tezę dokumentuje kolejnym cytatem apologetycznym, tym razem z Księgi Iza-jasza (w. 48b-50). Przynależność obydwu części do siebie nie ulega wątpliwości, przez co otrzymuje się kolejny większy fragment, tj. w. 44-50.

Kolejny problem dotyczy wzajemnego stosunku wyszczególnionych wyżej odcinków (w. 38-43; w. 44-50) do siebie i ich stosunku do wcześniej wydzielonych etapów izraelskiej historii.

⁴⁵ W w. 38-41: *ἐστράφησαν εἰς* (w. 39b), *κοίτησον ἡμῖν θεός* (w. 40), *ἐμοσχοποίησαν* (w. 41), *ἀνήγαγον θυσίαν* (w. 41); natomiast w. 42-43: *ἔστρεφεν* (w. 42a) *σφάλματα καὶ θυσίας προσενήγκατε* (w. 42b) *τοὺς τυκοὺς οὐκ ἐποίησατε* (w. 43), oraz czasowniki *λατρεῖν* (w. 42) i *προσκυβεῖν* (w. 43).

⁴⁶ Ten nowy akcent podkreśla też B i h l e r (*Die Stephanusgeschichte*, s. 34).

⁴⁷ Por. *ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου* (w. 44), *σκῆνωμα* (w. 46), *οἶκος* (w. 48). Równocześnie pojawia się informacja o wejściu Izraelitów do Kanaanu: *ἐν τῇ κατασχέσει* (w. 45; zob. w. 4).

Nie powinno się podawać w wątpliwość formalnej przynależności w. 38-43 oraz w. 44-50 do siebie. Wskazówką na to jest ich wspólny punkt wyjścia: Mojżesz przebywający na górze Synaj i rozmawiający z aniołem⁴⁸. Sugerują to także wspólne motywy⁴⁹. Daleko posunięty paralelizm kompozycyjny obu części potwierdza ich przynależność do siebie: celowe rozbudowanie zdań oraz cytaty apologetyczne. Obydwie części ukazują czas wyjścia z Egiptu – czas Izraela. Ze względów formalnych trzeba też uznać, iż na początku w. 38-50 znajduje się w. 37⁵⁰. Nowe w stosunku do w. 2-36 treści tej części, oraz fakt, iż odtąd historia Izraela traktowana jest bardzo selektywnie i jedynie w pewnym aspekcie (kult i miejsce kultu), w pełni potwierdza to stwierdzenie.

W zakończeniu wypada jeszcze zapytać o funkcję cytatów wyraźnych w strukturze mowy Szczepana. Jak łatwo zauważyć, pojawiają się one regularnie w mowie. Czterokrotnie przypomniane są słowa Boga (w. 6-7. 33-34. 42b-43. 49-50), raz jest cytowany Mojżesz (w. 37), trzykrotnie przedstawiciele narodu izraelskiego (w. 27b-28. 35. 40). Wszystkie te bezpośrednie odniesienia do utrwalonych w ST wypowiedzi bohaterów biblijnych posiadają, jak się wydaje, bardziej funkcję argumentacyjną, niż rolę kompozycyjną⁵¹. Owszem, są one środkiem ekspresji literackiej i wskazują na rozmieszczenie w mowie akcentów, tym samym zdradzają intencję autora.

Powyższe uwagi odnośnie do wewnętrznej literackiej kompozycji mowy Szczepana domagają się krótkiego podsumowania. Pierwsza większa część tej mowy obejmuje w. 2-16 i dotyczy najdawniejszej historii narodu izraelskiego, tj. od Abrahama do śmierci ostatniego z patriarchów. Tak też, z pewnym uproszcze-

⁴⁸ Jak poprzednio w historii Mojżesza pojawił się motyw anioła objawiającego się w krzaku ognia (w. 30. 35), tak w tej części dominuje motyw anioła mówiącego do Mojżesza na górze Synaj: μετὰ τὸ ἀγγέλου τοῦ αλοῦντος αὐτῷ ... (w. 38), ὁ λαλῶν τῷ Μωϋσῆϊ ... (w. 44).

⁴⁹ Jest to etap historii określony przez czas pustyni ἐν τῇ ἐρήμῳ (w. 38. 42b. 44); zorientowany na Izrael – ojców naszych, οἱ πατέρες ἡμῶν (w. 38. 39. 44. 45); zdeteminowany tematem kultu i miejscem tego kultu.

⁵⁰ Domaga się tego postać gramatyczna w. 38, zakładająca podmiot w. 37; "Thus vv 37-38 go together as introductory to an episode – that of the golden calf; vv 35-36 summarize the desert experience of Moses as savior" (Kilgallen, *The Stephen Speech*, s. 78. Zob. także Bihler, *Die Stephanusgeschichte*, s. 58 i przypis 3. Niezwykle ważnego potwierdzenia przynależności w. 37 do w. 38-50 dostarcza pośrednio Pięcioksiąg samarytański, niektóre teksty z Qumran (4 Q 158; 4 Q Ex^b), a także przekład syroheksaplarny. Teksty te cytują bowiem w kontekście relacji o wydarzeniach pod Synajem (Wj 19 – 35) fragmenty Księgi Powtórzonego Prawa, wśród nich Pwt 18, 18-22. Zatem istniała tradycja, która tak jak Mojżesz, łączyła obietnicę proroka z pobytem Izraela pod Synajem! Zob. na ten temat: G. S t e m b e r g e r, *Die Stephanusrede (Apg 7) und die jüdische Tradition*, w: *Verkündigung der Kirche*, Ausg. A. Fuchs, Linz 1976, s. 168-169; E. R i c h a r d, *Acts 7: An Investigation of the Samaritan Evidence*, CBQ 39(1979) 202 nn.

⁵¹ Na ten temat zob.: P. S. W h i t e, *Prophetie et predication. Une etude hermeneutique des citations de l'AT dans les sermons des Actes*, Strasbourg 1970, s. 262-274; D a h l, *The Story*, s. 143; D u p o n t, *La structure*, s. 159-160 oraz s. 163 i przypis 19.

niem, należy ją nazwać⁵². Kolejna część obejmuje w. 17-36 i jest skoncentrowana całkowicie na wydarzeniach z życia Mojżesza. Część trzecia, zawierająca w. 37-50, jest bardziej zróżnicowana w swej treści, ale dominuje w niej kwestia narodu i jego postawy wobec Mojżesza oraz wobec kultu. Wreszcie kończy mowę ostrą inwektywa skierowana do Żydów i ganiąca ich postawę, którą ukazują w. 51-53. Ta kończąca mowę inwektywa pozostaje w pewnej opozycji do trzech wyżej wymienionych części. Uwzględniwszy dalsze podpodziały, otrzymuje się taki ogólny obraz ukazanej w mowie historii zbawienia:

- I. Patriarchowie (w. 2-16)
 - 1. Abraham (w. 2-8)
 - 2. Józef i bracia (w. 9-16)
- II. Mojżesz (w. 17-36)
 - 1. Dzieciństwo (w. 17-22)
 - 2. Mojżesz i synowie Izraela (w. 23-29)
 - 3. Mojżesz i Bóg (w. 30-34)
 - 4. Mojżesz – wyzwoliciel (w. 35-36)
- III. Izrael (w. 37-50)
 - 1. Obietnica proroka jak Mojżesz (w. 37)
 - 2. Ojcowie i Mojżesz (w. 38-43)
 - 3. Ojcowie i Bóg (w. 44-50)
- IV. Żydzi (w. 51-53)

Naturalnie, przedstawiona wyżej literacka struktura mowy Szczepana powinna zostać jeszcze wzbogacona o dalsze, bardziej szczegółowe podpodziały. Tym niemniej wydaje się, że ten najogólniejszy schemat stanowi dobry punkt wyjścia analizy egzegetyczno-teologicznej mowy świętego Szczepana.

THE LITERARY STRUCTURE OF ST. STEPHEN'S SPEECH (AC. 7, 2-53)

S u m m a r y

St. Stephen's speech (Ac. 7, 2-53) is among the more difficult texts in the Acts; this can be gathered from the many disagreements among commentators. One of the disputed points concerns its literary

⁵² Określenie patriarchowie jest bowiem odniesione w mowie do synów Jakuba – dwunastu patriarchów. Jest to najstarsze świadectwo takiego użycia słowa patriarcha. W NT pojawia się ono w Dz 2, 29 w odniesieniu do Dawida, oraz w Hbr 7, 4 w odniesieniu do Abrahama (zob. też 4 Mch 7, 19; 16, 25). Tytuł apokryfu *Testamentu XII Patriarchów* jest późniejszy. Zob. Stemberger, *Die Stephanusrede*, s. 159-160.

composition, its internal literary structure. Most writers have not attached much importance to the problem, judging the chronology to constitute a sufficient criterion for the division of the speech. Representatives of the *formgeschichte* school, who have concentrated on the study of the deep structure of the text (diachronic analysis), neglected the question of its literary composition. Yet current research shows ever more forcefully that Stephen's speech needs to be studied also from the viewpoint of its literary and theological unity (synchronic analysis). This is so because the speech has a logical and purposely designed internal structure, a literary structure. It is the aim of this article to discover that internal structure. Apart from chronological and thematic criteria we have taken into account also the linguistic and stylistic characteristics of the speech. Our study reveals that the first major part of the speech covers the earliest history of Israel, from Abraham until the death of the last of Jacob's sons (vv. 2-16). The next part concentrates solely on the events of Moses' life (vv. 17-36); a noteworthy point about this part is its emphatic conclusion, where Moses is proclaimed to be the liberator of Israel (vv. 35-36). The third part of the speech is more varied in content, but the theme of the people and their attitude towards Moses and towards religious cult is dominant (vv. 37-50). Particularly remarkable is the beginning of this part, which is introduced by the promise of the coming of another prophet like Moses (v. 37), a point that has a variety of important justifications. The speech closes with violent invective against the Jews (vv. 51-53). This final invective stands in contrast to the other three parts of the speech; at the same time, however, there is an interdependence here, based on shared themes and motifs (vv. 2-50, 51-53).